

نگاهی به نقش ظاهری معلم در حرفه معلمی

حرفه‌آموزان!

لیلا سلیقه‌دار
دکترای برنامه‌ریزی آموزشی

فاطمه امامقلی
کارشناس ارشد مشاوره

اشاره

سبک زندگی فرد با ایفای درست نقش او در حرفه‌اش ارتباط مستقیم و مؤثر دارد. در این میان، اثرگذاری سبک زندگی معلم صدچندان است، تا جایی که علاوه بر سلامت زندگی خود، برای ایجاد ارتباط با مخاطبان، به‌ویژه دانش‌آموزان، تأثیر دارد و در عین حال الگویی عملی در اختیار آنان قرار می‌دهد. سبک زندگی گستره وسیعی دارد که بخشی از آن ظاهر و ویژگی‌هایی است که در دیدار با فرد قابل مشاهده است. مقصد نوشته پیش رو پرداختن به این بخش از سبک زندگی است که در حرفه معلمی اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارد.

* تجربه اثرگذار!

برای بازدید از کلاسی دعوت شده بودم تا بتوانم به همراه مدیر مدرسه به شناسایی وضع موجود کمک کنم. این مدرسه از جمله مراکز داوطلبی بود که تصمیم داشت ارزشیابی و نظارت ۷۲۰ درجه را در مجموعه خود پیاده کند و به همین علت لازم بود پیش از طراحی گام‌های اجرایی، از شرایط مدرسه اطلاعات دقیق‌تری کسب کنیم. بدیهی است در رابطه با کلاس‌های درس، یکی از بهترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات، مشاهده کلاس درس از طریق مراجعه حضوری است.

در اولین مراجعه، این ویژگی ظاهری معلم بود که نظرم را به خود جلب کرد. کودکان پایه سوم ابتدایی از حضور ما شگفت‌زده و در عین حال کمی هیجانی بودند و به این علت، رفتارهای خاصی از خود نشان می‌دادند، اما هیچ‌کدام نمی‌توانست نظرم را از نوع پوشش معلم دور کند.

روپوش معلم مانند لباس بسیاری از کارمندان بانک و ادارات بود که وقتی زمان زیادی روی صندلی می‌نشینند، پلیسه‌های زشت و نامرتبی پیدامی‌کند. با اینکه مدرسه محرم‌سازی شده بود و معلمان اجازه داشتند در کلاس از روسری یا روپوش شاد و مناسب استفاده کنند، اما رنگ و شکل مقنعه و پوشش معلم تیره و

برای مشاهده و تکمیل:
- بهترین معلم شما چه کسی است؟
- تجربیات‌های شیرین معلمی، دکتر لاجورد
روزینه را پوش کنید.

به هم ریخته نشان می‌داد. از آن مهم‌تر اینکه در طول کلاس تنها دو بار لبخند او را مشاهده کردیم؛ یکی با ورودمان به کلاس و دیگری موقع خروجمان از کلاس. این بخش از مشاهده مرا به یاد تأییدها و تکرارهای بی‌پایان منابع در فرایند یاددهی یادگیری انداخت که بدون اغراق به ویژگی آراستگی ظاهر معلم و نه لزوماً تجملی بودن و نیز به گشاده رویی معلم اشاره می‌کنند.

* رَدپای اسناد بالادستی

برنامه درسی ملی در بند اول از تعریف معلم یا مربی، او را فردی معرفی می‌کند که در مسیر راه انبیا و ائمه اطهار (ع) اسوه است. اسوه بودن معلم حیطه بسیار گسترده‌ای دارد. با این حال، یکی از بخش‌های مهم در این زمینه، ظاهر معلمی و رفتارهایی است که در مشاهده اولیه از او دریافت می‌شوند. گزاره‌های پیش‌رو به خودارزیابی حرفه معلمی مربوط است. با تأمل در هر مورد می‌توانید در باره خود به قضاوت بنشینید.

* گزاره‌های ارزیابی ظاهری

برای این منظور، در مقابل هر گزاره، یکی از سطح‌ها را انتخاب کنید و بنویسید:

همیشه (۳)؛ معمولاً (۲)؛ خیلی کم (۱)

همچنین، برای بررسی هر گزاره می‌توانید از مخاطبان خود پرسش کنید، به ویدئوهایی از کلاس توجه کنید، از همکاران خود پرسش کنید و با دقت در رفتار خود تشخیص دهید در چه سطحی از رفتار قرار دارید.

نکته مهم این است که صرفاً توجه به رفتار خود، بدون نیاز به فن‌های بیشتر، مغز را به فرمان برای انجام آن وظیفه تشویق می‌کند و این تأثیر از شگفتی‌های خودارزیابی است.

لبخند بخش جدایی‌ناپذیر از چهره من در کلاس است. ☐

هر بار قبل از ورود به کلاس خودم را در آینه می‌بینم. ☐

بهترین پوشش من برای مدرسه و کلاس در نظر می‌گیرم. ☐

روی خوش همراه با بوی خوش در کلاس را رعایت می‌کنم. ☐

به تناسب بین لباس و کفش و کیف و ظاهرم برای حضور در کلاس درس توجه دارم. ☐

از کاربرد تجملات و زیورآلات در کلاس پرهیز می‌کنم. ☐

در انتخاب پوشش مناسب کلاس درس، با نگاهی حرفه‌ای، تناسب رنگ و مدل را با توجه به دوره سنی دانش آموزانم در نظر می‌گیرم. ☐

در مدرسه لباس هایم اتوکشیده و مرتب هستند. ☐

برای تغییر شکل ظاهری و نوع پوشش در کلاس و مدرسه برنامه منظمی دارم. ☐

با ترفندهای گوناگون، حتی با امتناع از خوردن برخی مواد، مراقب بوی ناخوشایند دهان و بدنم هستم. ☐

پاکیزگی را اساس حضورم در مدرسه می‌دانم و پیش از اطمینان از حصول آن، به حضور در کلاس و مدرسه نمی‌انديشم. ☐

در کلاس به سادگی می‌خندم و از ابراز شادی دانش آموزانم استقبال می‌کنم. ☐

پس از تعیین امتیاز خود اعداد را شمارش کنید. برای تفسیر نتیجه، به توضیحاتی که در ادامه آمده است، توجه کنید:

* نمره‌های بین ۳۰ تا ۳۹

اوضاع از نظر شرایط ظاهری معلم و گشاده رویی، با ملاک‌های یادشده مناسب است. بر این رفتار خود مداومت داشته باشید و فراموش نکنید ممکن است کمی بی‌توجهی به یک ویژگی خوب، در اثر مرور زمان کم‌رنگ شود و از میان برود. بر این اساس، کتاب‌هایی را که انگیزه معلمی را به شما یادآوری می‌کنند، در اولویت مطالعه قرار دهید؛ کتاب‌هایی مانند «نغمه عشق آموزگار»، اثر جک کنفیلد که در قالب داستان‌هایی، ظرافت‌های معلمی را به تصویر می‌کشند.

* نمره‌های بین ۳۴ تا ۳۹

لازم است در اولین فرصت از کلاس درس خود فیلم تهیه و در فرصت مناسب آن را تماشا کنید و با تأکید بر ویژگی‌های ظاهری و رفتاری خود، دست به بررسی بیشتر و شناسایی نقاط ضعف و قوت در اوضاع ظاهری و رفتاری خود بزنید. هنگام تماشای فیلم می‌توانید از دیگر همکاران دعوت کنید نظرها و پیشنهادهای خود را ارائه دهند.

همچنین، مطالعه برخی کتاب‌ها برایتان سودبخش و مؤثر است. از آن جمله، کتاب «معلمی و آداب زندگی» نوشته لیلا سلیقه‌دار از انتشارات فاطمی توصیه می‌شود.

* نمره‌های کمتر از ۳۴

در شرایطی قرار دارید که لازم است در خصوص ویژگی‌های معلم ابتدا کتاب‌های مرتبطی مطالعه و نیز با همراهی همکاران، از کلاس‌های درسشان بازدید کنید. در این بازدید، بر ویژگی‌های رفتاری و ظاهری آن‌ها تمرکز کنید و تلاش کنید تفاوت‌های بین خودتان و دیگر همکاران را، در صورتی که موفقیت‌هایی در این باره دارند، کشف کنید. برای مثال، کتاب «آداب تعلیم و تعلم در اسلام» و دیگر آثار مرتبط در زمینه آداب معلمی را در اولویت قرار دهید.

* نظم، پاکیزگی و آراستگی در کلاس درس

تأکید بر ظاهر معلم، نه تنها به دلایل حرفه‌ای که بنا بر نقش الگویی خود تأثیرگذاری را در بر دارد، بلکه به عنوان دستوری دینی حائز اهمیت و توجه است.

در بسیاری از روایات و متون مربوط به دین مبین اسلام، لزوم اهتمام بر پاکیزگی و آراستگی به روشنی و بارعایت چارچوب‌هاییان شده است.

از بین نمونه‌های فراوان، در وسائل الشیعه، به نقل از امام صادق (ع) آمده است:

الْبَسْ وَأَتَجَمَّلْ فَإِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ وَلْيَكُنْ مِنْ حَلَالٍ: می‌پوشم و خود را می‌آرایم، زیرا خداوند زیباست و زیبایی را دوست دارد، ولی باید از حلال باشد (ج: ۳؛ ص: ۳۰۴).

همچنین، آراستگی به معنای تناسب در ظاهر و رعایت نظم در آن است، به گونه‌ای که آشفتنی از آن برداشت نشود. با این نگاه، از سفارش حضرت علی (ع) پیروی شده است، هنگامی که در وصیت خود فرمودند: «من شما دو نفر - حسن (ع) و حسین (ع) - و همه فرزندان و خانواده‌ام و هر کس را که نامه‌ام به او می‌رسد، به تقوای الهی و نظم در کارتان سفارش می‌کنم»

آراستگی در کنار پاکیزگی معنا و جان می‌یابد. در این خصوص خداوند در آیه ۳ از سوره مدثر خطاب به رسولش می‌فرماید: «و ثيابك فطهر» و این گونه است که انبیا نیز پاکیزه و طاهر بودند.

بدون هیچ تردید، آراستگی که در آن نظم ظاهری، پاکیزگی و تناسب مورد توجه باشد و از تجملات دوری گزیند، در مقام مربی برای هر معلمی ضروری و پراهمیت است و میزان علاقه‌مندی و تمایل دانش آموزان را به بودن در کنار ایشان و نیز پیروی از وی افزایش می‌دهد؛ ضمن آنکه به نیاز زیبایی دوستی دانش آموز پاسخ می‌دهد و برای او الگویی از یک مسلمان به نمایش می‌گذارد.

* تجربه به یادماندنی!

در یکی از بازدیدهای کلاسی، مدیر مدرسه شرح داد که والدین این کلاس ابراز می‌کنند دانش آموزان با معلم ارتباط خوبی برقرار نکرده‌اند و گاهی دچار کابوس‌های شبانه نیز می‌شوند. وارد کلاس شدم و مطابق معمول در ردیف انتهایی نشستم. مثل همیشه بچه‌ها بعد از گذشت چند دقیقه حضورم را فراموش کردند و به روال عادی خود رفتار کردند. معلم اما تلاش می‌کرد متفاوت از قبل رفتار کند. این را از نگاه و واکنش‌های دانش آموزان متوجه شدم. او چندین بار در میانه کلاس، به موضوعات جالب و خنده‌داری اشاره کرد و خودش هم خندید، اما دانش آموزان با تعجب به او نگاه می‌کردند؛ درست مثل اینکه شاهد رفتاری

**ظاهر معلم، در عین
سادگی لازم است
از نظم، پاکیزگی و
آراستگی برخوردار
باشد**

**معلمی که
خوش خلقی و رأفت
را روش خود قرار
می‌دهد، زمینه و
میزان تمایل و جذب
دانش‌آموزان را
به سوی خود و کلاس
بیشتر می‌کند**

مهم‌تر از آن، این الگوی عملی موجب ترغیب دانش‌آموزان به خلق و خوی اسلامی و انسانی می‌شود. این در حالی است که در نقطه مقابل و در کلاس‌هایی که معلم هنوز به این باور نرسیده است که شادی در ماندگاری یادگیری مؤثر است، نمی‌توانیم شاهد چهره‌ای از معلم باشیم که می‌تواند به سادگی و به کرات لبخند را بر چهره خود استوار کند. و این گونه است که درس او در دل و یاد دانش‌آموزان عمر طولانی ندارد. در این باره امام صادق (ع) می‌فرماید: هرگاه عالمی به دانش خود عمل نکند، گفتارش در دل‌ها نفوذی ندارد؛ چنانکه آب باران در کوه صفا نفوذ نمی‌نماید (اصول کافی، ج ۱).

✱ کوتاه سخن

هنگامی که به نقش تأثیرگذار رفتار معلم بر دانش‌آموزان توجه می‌شود، او ناگزیر به عنوان الگویی متصور می‌شود که می‌تواند با کلام، پوشش ظاهر، ایما و اشاره، چهره و تمامی آنچه از او در کلاس و توسط دانش‌آموزان قابل مشاهده است، بر رفتار و کردار مخاطبان خود تأثیر بگذارد. از سوی دیگر، بودن در چارچوب و مسیر راه انبیا و اولیای خداوند، شرط اساسی دوری‌گزیدن از انحراف در رفتار است. قراردادن این دو معیار برای معلمی، انتظاراتی پیچیده و در عین حال ممکن را از او ایجاد می‌کند. برای آنکه بتوانیم پیچیدگی متصور را ساده‌سازی کنیم، لازم است به صورت جداگانه به اجزای انتظارات پردازیم تا سادگی امکان انجام آن‌ها محرز شود.

این نگاه کمک می‌کند به لبخند و چهره متبسم معلم که ضرورتی انکارناپذیر برای اوست، به عنوان یکی از راه‌های تحقق نقش الگویی وی در کلاس درس، اشاره شود؛ فعلیتی که انجام آن ساده و در عین حال مؤثر است. در کنار این قبیل رفتارها، پوشش و ظاهر معلم که همچون چهره متبسم وی در اولین نگاه و برخورد دریافت و مشاهده می‌شود، دارای اهمیت بسیاری است که در عین سادگی، نظم، پاکیزگی و آراستگی را تداعی کند. بدیهی است با فراگیری در کلاس درس و در کنار معلم، بسیاری دیگر از رفتارها و باورهای معلم بر روان و ذهن دانش‌آموز تأثیر دارد، اما این بدان معنا نیست که می‌توان از تأثیر ظاهری معلم چشم پوشید. ✱

هستند که تا پیش از این تجربه نکرده‌اند. مسئله اصلی پیدا شده بود. معلم با وجود تسلط بر محتوا، گام و نکته اول را نادیده گرفته بود. دانش‌آموزان جدیت بدون لبخند او را می‌دیدند و به همین دلیل نمی‌توانستند امکان ارتباط مناسبی را تصور کنند.

✱ قلابی به نام لبخند!

از دیگر مواردی که به تعریف معلم به عنوان الگوی رفتاری مربوط و مورد نظر این نوشته است، می‌توان به گشاده‌رویی اشاره کرد. در منابع و متن‌های دینی ما، روی خوش و تبسم نه تنها برای معلم، بلکه برای هر مؤمنی تأکید شده است. برای نمونه از امام صادق (ع) نقل شده است: روی گشاده، زبان نرم، دل مهربان و دست دهنده (امالی طوسی، ص ۶۸۳، ح ۱۴۵۴؛ مجموعه ورام، ج ۲، ص ۹۱).

حال در کلاس درس و از نگاه کودک دوره ابتدایی به معلمی بیندیشید که لبخند زدن برایش کار سختی است و بر همین اساس یادگیری دانش‌آموزان از طریق خنده و شادی عجیب و دور از ذهن و شاید هم بیهوده است. آیا با این توصیف، شرط پیروی از مسیر ائمه اطهار (ع) مورد توجه قرار می‌گیرد و وی برای دانش‌آموزان خود اسوه عملی شایسته‌ای است؟

از بارزترین نشانه‌های روی گشاده تبسم است و در هیچ شرایطی هیچ دلیلی نمی‌تواند توجیه‌کننده چهره بدون لبخند معلم در رویارویی با دانش‌آموز باشد. معلمی که خوش خلقی و رأفت را روش خود قرار می‌دهد، میزان تمایل و جذب دانش‌آموزان را به سوی خود و کلاس بیشتر فراهم می‌آورد. در این شرایط، دغدغه بزرگ معلمانی که به نحوه ایجاد انگیزه در فراگیرندگان خود می‌اندیشند، پاسخ داده می‌شود و احساس آرامش و امنیت روانی آن‌ها موجب همدلی افزون‌تر و در نهایت بازدهی آموزشی بالاتری خواهد بود.

منابع

۱. عاملی، حر (۱۴۱۴ ق)، وسائل الشیعه، قم: آل البیت.
۲. امالی (طوسی) ص ۶۸۳، ح ۱۴۵۴.
۳. ابوالحسن ورام بن ابی‌فراس (۱۳۶۹) مجموعه ورام، آداب و اخلاق اسلام، ترجمه محمدرضا عطانی، آستان قدس رضوی، ج ۲.
۴. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه صادق حسن زاده (۱۳۸۵)، ج ۱، تهران: قائم آل محمد.
۵. تقوایی، مریم و نیازیان، ملیحه (۱۳۹۷). رابطه آراستگی ظاهری معلم با ویژگی‌های شخصیت و سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان. اولین کنفرانس ملی یافته‌های نوین در حوزه یاددهی و یادگیری.
۶. حمزه‌لو، زهره و نظری، فاطمه (۱۳۹۹). بررسی نحوه پوشش معلم در مدرسه از دریچه نگاه دانش‌آموزان. مجله پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش. سال سوم، شماره ۲۸.
۷. سلیقه‌دار، لایلا (۱۴۰۱). معلمی و آداب زندگی. فاطمی. تهران.
۸. شاه‌محمدی، نیره (۱۳۹۶). چشم‌نوازی ظاهر معلم. رشد آموزش ابتدایی. دوره بیستم، شماره ۸.